

Az első kereskedelmi, megrendelésre készült nyomtatvány: a bűnbocsátó levél (1452)

A NYOMDÁSZAT TÖRTÉNETÉBŐL

Timkó György

Gutenberg első munkáit nem megrendelésre, hanem – ma úgy mondanánk: vállalkozóként, a piac gondos felmérése után – mintegy kiadónyomdai alapon készítette. Nem véletlen, hogy főműve, a Biblia, akkor a legkeresettebb könyv volt. Fitz József szerint legkésőbb 1455-ben lett készen a 42 soros Biblia, a 36 soros későbbi alkotás. Hasonlóan keresett könyv volt a *Donatus*, a 4. században élt *Aelius Ars grammatica* műve, mely a középkori latin nyelvtanítás alapja volt; lényegében iskolai tankönyvként használták évszázadokon át. Fatábláról is sokszorosították, de Gutenberg is készített ilyen könyvet, az elsőt 1451-ben vagy 1452-ben a 42 soros Biblia betűivel, később azonban külön írást metszett hozzá. (A teljesség kedvéért: hivatalos megrendelésre 1455-ben Gutenberg kinyomtatta III. Calixtus pápa *Törökbullájának* német fordítását.) Korai nyomtatvány volt még a *Törökkalendárium*, mely 1454 végén készült, és a török veszedelemre hívta fel a figyelmet. A könyv végén ez olvasható: Isten mentse meg a világot a török veszedelemtől. Egyébként ez a legrégebbi nyomtatvány, melyben Magyarországról szó esik Hunyadi győzelme kapcsán.

Mindezek ismeretében és előrebocsátásával mégis állítható, hogy az első – a mai értelemben is vett – kereskedelmi nyomtatvány a búcsúcédula volt. (Ez több néven is ismeretes: bűnbocsátó cédula, bűnbocsátó levél, búcsúlevél stb.) A bűnbocsátó levél történelmi előzménye a következő:

A 15. század derekán a török hódítás Európában egyre nagyobb sikereket ért el. A román, szerb és magyar hadjáratai után Ciprus volt soron. Királya – Lusignani II. János – V. Miklós pápához fordult segítségért, aki segíteni akart ugyan, de hadjáratra nem volt pénz. A kívánt támogatás anyagi fedezetét bűnbocsátó levelek kibocsátásával kívánta előteremteni. A bűnbocsátó levelek kibocsátásával és a pénz begyűjtésével megbízott ciprusi és pápai méltóságok székhelye éppen Mainzban volt – onnan intézték egész Németországra kiterjedően azok terjesztését és árusítását –,

így hamar tudomást szereztek Gutenberg találmányáról. Miután igen nagyszámú levél kibocsátásáról volt szó – példaképpen: a pápai legátus 1452 májusában utasította a mainzi Szent Jakabkolostor apátját, hogy Frankfurt város lakosai között osztasson szét kétezer búcsúlevelet –, megrendelték Gutenbergnél a levelek sokszorosítását. Azután folyamatosan jöttek a további megrendelések más német városokból is (például Strassburgból).

Gutenberg – látva a nagyszámú megrendelést – azonnal kétféle betűtípust metszett, mert tudta, hogy a betűk hamar kopnak, és újraöntésükre nem lesz elég idő, hiszen a búcsúlevelek meghatározott időre szóltak. Így, ha az első készlet elhasználódott, a másikkal folytathatta a nyomtatást, és közben újraönthette az elsőt. A két típus más és más kézírás utánzott, hasonlatosat a kézzel – korábban – írottakhoz. Mindkettő apró betűs volt, hogy a szöveg fél pergameniven elférhessen. Az egyik 30, a másik 31 soros volt. Mindkettőben a címekeket és a kezdőszavakat kiemelte. A 30 sorosban a 42 soros Biblia, a 31 sorosban a későbbi Donatus betűtípusából. Ábránk a 31 soros változatot mutatja be. Éppen a kiemelések betűi bizonyítják, hogy a búcsúlevelek Gutenberg nyomtatványai, mert 1452 és 1454 között ezek az írások az ő tulajdonában voltak. Miután a bűnbocsátó levelek rövid és meghatározott időhöz voltak kötve, a sürgősség meglátzik a szedéseken is. A sorok kizárása nem olyan pontos, mint Gutenberg maradandó könyveinél. Itt lényegesen kevesebb ligatúrás betűkapcsolatot metszett, melyekkel a sorok egyenletes kizárását oldotta meg. (A szóközök szűkítésével vagy tágításával történő sorkizárás tanítványa, Peter Schöffer „találománya”.) Azonban a betűk vonalba állítása nagyon szép, melyet elősegített az, hogy – 1447 körül – a Donatus betűinek öntése közben az öntőformán sikerült jelentős módosítást végezni. Még a három mondatkezdő kiemelés alapvonalai is nagyon szépen illeszkednek a kisbetűs főszöveghez. Mindkét szedéstípusból hat-hat



Minden oly hívó kereszténynek, aki a jelen írást olvassa: üdvözlését küldi a nemes Chappe **Paulinus**, Ciprus szigete legfőnségebb királyának tanácsosa, követe s ez országban való teljes hatalmú megbízottja. A pápa őszentsége fájdalmas részvétellel véve tudomást a ciprusi birodalomnak a hitetlen törökök meg szaracének [mór; afrikai arab] által való szorongattatásáról, Krisztus szent vére hullásának nevében minden olyan embernek, férfinak és asszonyszemélynek egyaránt, aki a katolikus hit és az említett királyság védelmére három éven belül vagyoni tehetségéhez mérten valamit áldoz, a következő kegyelmet adja meg: Az adakozók maguk választadják gyóntatóatyjukat, aki őket minden bűnük alól földoldozhatja, még azok alól is, amelyeknek megbocsátása az apostoli széknél van fönn tartva. A gyóntatót eszerint az adakozónak – egy alkalommal az életében és egyszer a halála pillanatában – földoldozást adhat mindama bűneiért, amelyeket szóval meggyónt és szívből megbánt. Szükséges azonban a bűnbocsánat teljességéhez, hogy a bűnös avagy örököse a köteles elégtételadást teljesítse, s egy esztendőn át hetenként egy napon böjtöt tartson.

S mert ily kegyes adományt tett, legyen része az említett kegyelmekben. Minek bizonyosságul e levél kiállított és pecséttel is ellátott. Kelt az Úr egyezernyészázötvennegyedik esztendejének hónapjában.

Az életben való földoldozás és megbocsátás formulája:

Megkönyörülve rajtad az Úr Jézus Krisztus legszentebb áldozata értelmében: az egyház földoldó hatalmánál fogva megajándékozlak téged bűneid teljes bocsánatával.

Halálesetre szóló teljes bűnbocsánat formulája:

Megkönyörülve rajtad Urunk legszentebb áldozata értelmében: földoldozlak minden bűnöd alól, s megbánnak, meggyóntnak és elfeledettek alól egyaránt; visszahelyezlek ismét a hívőknek s egyházi szentségeknek a közösségébe; elengedem néked a purgatórium büntetéseit, amelyeket bűneid és vétkezeiséid által magadra vontál; s összes bűneid teljes bocsánatában részesítlek. Az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében. Ámen.

A bűnbocsátó levél 31 soros változata. (A szöveg betűit Gutenberg erre a célra metszette, a kiemelésekhez a Donatus betűit használta fel.)

szedést készítettett Gutenberg, és hat sajtón nyomatta. (A sürgősségre való tekintettel a Biblia nyomtatását hátrószor is szüneteltette.) Tehát a búcsúcédula előállítása volt az első nyomtatvány, mely műszakilag – a termelési folyamat átszervezésével – előre megtervezett módon készült.

Mindkét búcsúlevél szedése rövid időt vett igénybe, de a nyomtatása nagyon időigényes volt. Ha mind a hat prés folyamatosan csak ezeket nyomtatta, naponta ezer-ezerkétszáz készülhetett, amely jóval alatta volt az igényeknek, a megrendeléseknek. – A búcsúlevelek nyomtatása jó üzletnek bizonyult, mert több kutató feltételezi, Gutenberg mintegy húszezer ilyen nyomtatványt készített. Hallatlan nagy szám – a szedszedhető betűkből álló formakészítés legkezdetén! E rengeteg nyomtatványból mintegy harminc – kitöltött – példány maradt fenn az utókorra. (A bűnbocsánat, illetőleg a búcsú ideje 1452. május elsejétől kezdődően három évre szólt. A fennmaradt példányok mind 1454-es keltezésűek.)

MI VOLT A BŰNBOSZÁTÓ LEVÉL ÉS MILYEN KÖVETKEZMÉNYEKEL JÁRT?

Az avignoni pápák – 1309 és 1376 között a dél-franciaországi Avignonban volt a pápák székhelye; ez volt „az avignoni fogság” – szerint Krisztus és az apostolok sokkal több jót cselekedtek, mint amennyi a megváltáshoz kellett, s a jónak eme fölöslegéből az egyház juttathat azoknak, akik szent céljait adakozással és más anyagi eszközökkel támogatják. Ennek szellemében V. Miklós pápa (1447–1455) a törökök elleni harc anyagi alapjainak létrehozására bűnbocsátó leveleket adott ki. – II. Gyula pápa (1503–1513) szintén pártolta a bűnbocsátó levelek kiadását, de ő már elsősorban a római Szent Péter-templom felépítése érdekében. A mérhetetlen költségek kimerítette a pápai kincstárát, s halála után utóda, X. Leó pápa (1513–1521) – az üres kincstár feltöltése és a Szent Péter-templom továbbépítése érdekében – folytatta elődei pénzszerzési gyakorlatát, de ez már mértéktelen és erkölcstelen pénzhajszolássá fajult. Az egyház misék, imák, zarándoklatok, búcsúk és szent relikviák halmozását kínálta a bűnbánóknak. [A búcsú a római katolikusoknál bizonyos számú purgatóriumi (tisztítóhely, tisztító tűz) büntetőnap elengedését jelenti. Például száz búcsú száznapi szenvedéstől menti meg holta után a bűnös lelket.] Testvéri-

ségek alakultak, tagjaikat imák tízezeire kötelezve. Kölnben például napi tízezernél több alapítványi misét mondtak. Városok és templomok versenyeztek a szentek relikviáiért, csontdarabjaiért, a szent jászol szalmaszálaíért, Mária tejéért, az égő csipkebokor gallyaiért stb. A forrásként felhasznált Hóman Bálint és Szegefű Gyula által 1936-ban szerkesztett és kiadott Egyetemes történet még több érdekességet megemlít: Minden szent relikviának megvolt a bűnbocsánatot közvetítő értéke; Wittenberg városa 5005 relikviát őrzött, egyenként száznapos búcsú értékben. A bűnök pénzbeli megváltását előbb csak a földi életben elkövetett bűnök eltörlésére, megbocsátására vonatkoztatták, később azonban már a túlvilági bűnhődésre is átvitték. Ezután a gyűjtők – különféle módon – holtukon túl akár százezer évekre is megválthatták bűnhődésüket. A csúcstartó minden bizonnyal a mainzi érsek lehetett, mert 8933 relikviát és negyvenkét szent egész testét szedte össze, negyvenmillió év szenvedéseinek megváltására.

Ezt a tömegalkut az üdvösségre a római hivatalnoki központ modern üzletmenettel szervezte meg. A vezeklő zarándoklatokat, a pogányellenes harcokban való részvételt gyakran pénzfizetéssel helyettesítették. Ártarifák alakultak ki az egyes bűnökről, a bűnös vagyoni helyzetéhez is igazodva. Az így befolyt óriási összeget az egyház nem humanitárius célokra fordította, hanem a pápa világi fejedelemségének hivalkodó bemutatására, fényűzéseire. A pápai pénzügyi szervezet hasonló működése miatt egyre nőtt a tiltakozás az egyházi túlkapások ellen, főleg Németországban, ahol a pápa szabadabban szedhette jövedelmét. Ez az ellenállás végül – Luther Márton 1517-es lépését követően – az egész Európára kiterjedő reformációhoz és ezáltal az egyház szakadásához vezetett. Az okokat vizsgálva, ennek első lépcsőfoka a bűnbocsátó levelek kiadása volt.

A Soma engineering flexógépei

Keskenypályás gépei fogasmeghajtás nélküli, központi nyomóhengeres, hőstabilizált, többségében UV-festékeztetésű, automatikus illesztésbiztosításúak és Web-video megfigyelő rendszerrel ellátottak. Nonstop fel- és letekereselő művel ellátottak. Alaptípusok: Soma Flex- mini, -midi; -Quick, Somaflex Central- 6C és -8C. Számos opció lehetőségével. Bővebbet: www.soma-eng.com honlapon.

